

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

dr. Völcssey Balázs István:
AZ ANYAGI JOGERŐHATÁS TÁRGYI TERJEDELMÉNEK
ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE A MAGYAR, A NÉMET ÉS A
SVÁJCI POLGÁRI PERJOG ALAPJÁN

doktori értekezés

Tézisek

Témavezető:

Prof. Dr. Varga István Ph.D.
tanszékvezető egyetemi tanár
Polgári Eljárásjogi Tanszék

Budapest

2019

Tartalomjegyzék:

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása	3. oldal
II. Az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírását, a feldolgozás módszerei	8. oldal
1. Magyar jogi környezet	8. oldal
2. Német perjog	11. oldal
3. Svájci polgári perjogi szabályozás	13. oldal
4. Európai polgári eljárásjogi környezet	15. oldal
III. A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítása, illetve a hasznosítás lehetőségei	16. oldal
1. Magyar jogi környezet	16. oldal
2. Német perjog	20. oldal
3. Svájci polgári perjogi szabályozás	22. oldal
4. Európai polgári eljárásjogi környezet	23. oldal
5. <i>De lege ferenda</i> javaslatok	25. oldal
IV. Az értekezés témakörében megjelent publikációk jegyzéke	29. oldal

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

A jogerővel kapcsolatos szabályozás alapja, hogy minden eljárásjog – legyen az hazai (domesztikus) vagy nemzetközi szintű – legfőbb célja a véglegességre történő törekvés, azaz, hogy a bíróságok az előttük fekvő jogvitát véglegesen rendezzék, ezzel is biztosítva a társadalmi viszonyok jogilag szabályozott rendjét. Azaz a véglegesség iránti igény az egyes országok eljárásjogának közös magja.

A jogerő szükségszerűen inkorporálja azt a feszültséget, amellyel minden jogrendszernek (és az ennek részét képező polgári eljárásjognak) szembe kell néznie: a jogalkotó nem tűzheti ki célul, hogy az eljárás végén megszülető jogerős ítélet tényállása megegyezzen a valós történeti tényállással. A polgári perekben érvényesül a rendelkezési és a tárgyalási elv, azaz a felek akaratától is függ, hogy milyen tényeket adnak elő, milyen bizonyítási indítványokat tesznek. Tekintettel arra, hogy a polgári perekben a hivatalbóliség csak nagyon szűk körben jelentkezik, így a bíróságnak nincs arra jogszabályi lehetősége, hogy a felek által elő nem kívánt tényeket „felderítse.”

Ehelyett az állam arra vállalhat kötelezettséget, hogy biztosítsa a jogkeresők számára a tisztességes eljáráshoz (*fair trial*) való jogot. Ez a kíváncsi jelenik meg nemzetközi, globális szinten a Római Egyezmény¹ 6. cikk (1) bekezdésében, az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikk (1) bekezdésében, valamint az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében is.

A tisztességes eljárás tartalma mindezekén túlmenően a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is több esetben értelmezésre került. Ennek megfelelően a tisztességes eljáráshoz való jog lényege, hogy “az összes, az Alkotmányban részletezett követelmény – a bíróság törvény által felállított volta, függetlensége és pártatlansága, az, hogy a tárgyalás igazságosan (a nemzetközi egyezmények szóhasználatával: *fair, équitablement, in billiger Weise*) és nyilvánosan folyjék – ezt a célt szolgálja, csak e követelmények teljesítésével lehet alkotmányosan véglegesnek számító, érdemi, a jogot megállapító döntést hozni.”²

A jogerőn keresztül érvényesülő tisztességes eljáráshoz való jog nem pusztán alkotmányjogi, jogelméleti jelentőséggel rendelkezik, hanem érvényre juttatja a jogbiztonságot is. A jogbiztonság pedig, mint a jogállamiság egyik alapvető előfeltétele, mind a természetes személyek, mind a nem

¹ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény

² 7/2013. (III. 1.) AB határozat Indokolás [24] – utalva a 39/1997. (VII. 1.) AB határozatra, tartalmában ezzel megegyezően a 6/1998. (III. 11.) AB határozat; 34/2014. (XI. 14.) AB határozat Indokolás [142.]; 8/2015. (IV. 17.) AB határozat Indokolás [65.]

természetes személyek fundamentális érdeke. A jogbiztonság és a tisztességes eljáráshoz való jog a piacgazdaság hatékony működéséhez is elengedhetetlen, hiszen a gazdasági szereplők számára is fontos, hogy az esetlegesen kialakuló jogvitájuk ésszerű időn belül véglegesen (!) és tisztességesen kerüljön lezárásra.

A jogerő intézménye a jogállamiság részét képező jogbiztonság mellett a tisztességes eljáráshoz való jog védelme alatt is áll.³ A tisztességes eljáráshoz való jog pedig nem csupán a bírói út igénybevételének formális biztosításában manifesztálódik, hanem azon garanciák kiteljesedésében is, amelyeken keresztül a bíróság a véglegesség igényével hozhat érdemi döntést.⁴

A polgári pereknek két rendeltetése van: az individuális alanyi magánjogok érvényre juttatása, és a tárgyi, absztrakt jogvédelem biztosítása, azaz az anyagi jog által definiált jogintézmények védelme. Az individuális szint a magánjogban gyökeredző alanyi jogok védelmét, az ezekhez kapcsolódó jogviták végleges módon történő rendezésének lehetőségét, és ezzel a bírósághoz fordulás jogának érvényesülését biztosítja [Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés] A tárgyi, absztrakt jogvédelem – mint cél – megvalósulását már a polgári per léte biztosítja, hiszen a kikényszeríthetőség tudatosulása a jogkövetést motiválja, míg a jogsértést demotiválja.⁵

Ezen két rendeltetés (funkció) – ideális esetben – egyidejűleg, egymásra hatva valósul meg, így a polgári perrendtartásnak olyan eljárási rendet kell kialakítania, amely mindkét funkciót kiteljesedését szavatolja. A kettő között azonban szükségszerűen ellentét húzódik, az állam ugyanis – a korábban kifejtett okok alapján – a bíróságain keresztül nem vállalhatja annak felelősségét, hogy a jogerős ítélet tényállása megegyezzen a valós történeti tényállással.

Ezzel szemben a jogállamiságból fakadó jogbiztonság alapvető követelménye a jogviták végleges jelleggel történő rendezése, és így a jogbéke garantálása. „Az anyagi igazságosság⁶ és a jogbiztonság követelményét a jogerő intézménye hozza összhangba.”⁷

Mindebből következik, hogy a két funkció között ellentét feszül, amely feloldására a perjogi

³ 3027/2018. (II. 6.) AB határozat Indokolás [59] – utalva a 30/2014. (IX. 30.) AB határozatra Indokolás [81]

⁴ VARGA István: Preambulum In: VARGA István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja HVG-ORAC, Budapest, 2018. 4. o. 6. bek.

⁵ Uo.: 6. o. 10. bek.

⁶ Jelen disszertációban nem kívánok részletesen foglalkozni az anyagi igazság – alaki igazság fogalompárral és ezek jelentőségével. Ennek feldolgozása önálló disszertáció feladata lehet.

Ezen kérdéskör kapcsán részletesen I. PLÓSZ Sándor: A keresetjogról Magyar Igazságügy, 1876. (V. kötet), KISS Daisy: A fair eljárás In: PAPP Zsuzsanna (szerk.): A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években, Elte Eötvös Kiadó, Budapest, 2003.; KENGyel Miklós: Bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben, Akadémiai Doktori Értekezés, Pécs, 2003.; GADÓ Gábor: Az eljárási igazságosság a polgári perben In: Magyar Jog 2000. évi 1. szám 18–43. o.; Czoboly Gergely: A perelhúzás megakadályozásának eljárási eszközei, Pécs 2013., VIRÁG Csaba: Az alaki igazságosságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét In: VARGA István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest, 2014. 362–376. o.

⁷ 5/1999. (III. 31.) AB határozat – utal a 9/1992. (I. 30.) AB határozatra

kódexnek kell megoldási javaslatot nyújtania.

Ebből okszerűen ered az a következtetés, hogy az államnak olyan polgári perrendtartást és ennek keretében olyan, a jogerővel kapcsolatos szabályozás kell kialakítania, amely megfelelő kompromisszumot tartalmaz a jogviták végleges szándékával történő rendezése érdekében. Ez a kíváncsolom magában foglalja azon eljárás rend megalkotását, amely – figyelemmel az észszerű időn belül történő elbíráláshoz való alapvető jogra [Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés] – lehetővé teszi a felek számára a jogállításaik, kérelmeik, tényállításaik, valamint bizonyítási indítványaik megtételét.

Ennek keretében szem előtt kell tartani, hogy „a polgári ítékezésnek a valóságon kell alapulnia. Ez ugyanakkor nem egy perjogi kérdés, hanem a polgári anyagi jogi norma hipotéziséből következik: valamely alanyi jogot szabályozó polgári jogi norma hipotézise azokat a jogi tényeket határozza meg, amelyek az alanyi jogot megnyitják, megváltoztatják vagy megszüntetik. Tekintve, hogy a polgári eljárás jog szolgálja az anyagi jogok érvényesülését, hibás az olyan perjogi rendszer, amely az ítékezés alapját a valóságtól, azaz a tényektől elvonja.”⁸

Mindezzel párhuzamosan azonban – még az esetben is, ha a valós tényállás bármely ok miatt nem állapítható meg – a perjogi kódexnek garantálnia kell, hogy minden egyes jogvita nyugvóponttra juthasson, (azok végleges jelleggel kerüljenek lezárásra) és így a jogbéke is kialakulhasson.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata is ezt az értelmezést erősíti: „A jogerő intézménye alaki és anyagi jogerőként való pontos meghatározottsága a jogállamiság részeként alkotmányos követelmény. [...] A jogerő tiszteletben tartása a jogrend egészének biztonságát szolgálja. [...] Ha a jogerő beálltához előírt feltételek teljesültek, akkor annak hatálya a határozat tartalmi helyességétől függetlenül beáll.”⁹

Ezzel összhangban rögzítható, hogy a polgári per végső céljának a jogvédelem biztosításának kell lennie. A felperes oldaláról a jogvédelem a jogot sértő alperessel szemben, míg az alperes szempontjából a vele szemben alaptalanul perlekedő felperessel szemben nyilvánul meg.¹⁰

Ez a feladat szükségszerűen azt is jelenti, hogy az államnak olyan eljárásrendet kell létrehoznia, amely keretében a tényállás – esetleges – feltárhatatlansága sem lehet akadály a érdemi döntésnek. Ez legeklatánsabban a bizonyítási teher normájában nyilvánul meg.

A végleges jelleggel történő rendezés megköveteli továbbá a jogerőnek (anyagi jogerőhatásnak) a

⁸ ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság In: Közjegyzők Közlönye 2017. évi 5. szám 17. o.

⁹ 9/1992. (I. 30.) AB határozat – az Alaptörvény hatálybalépését követően ugyanezt az elvet megerősítette a 30/2014. (IX. 30.) AB határozat Indokolás [76.]

¹⁰ ÉLESS i. m.: In: Közjegyzők Közlönye 13. o.

szabályozását. A bizonyítási teher intézménye garantálja ugyanis a jogerő és az ahhoz kapcsolódó joghatások (így az anyagi jogerőhatás által megjelenő véglegesség) feltétlen beálltát.¹¹

A bizonyítási terhen túlmenően a jogerő szoros összefüggést mutat az eljárásjog (perjog) lényegét, jellegadó ismérvét alkotó pertárgy-fogalommal, hiszen a jogerő (anyagi jogerőhatás) fél-tény-és jogazonosságot jelent. A jogállítások és a tényállítások fogalmát döntően befolyásolja a pertárgy-fogalom (egytágú, kéttágú vagy háromtagú pertárgy), amely pedig hatással van a keresetváltoztatás, illetve a keresethalmazat meghatározására is. A jogerő (anyagi jogerőhatás) tárgyi terjedelme kapcsán a jogállítások és a tényállítások definíciója pedig megkerülhetetlen.

A magyar perjogi kódexben a jogerőhöz fűződő legfontosabb joghatásnak, az anyagi jogerőhatásnak a terjedelme kapcsolatban áll a beszámítás megváltozott eljárásjogi koncepciójával is.

A jogerő és a pertárgy-fogalom azonban nemcsak hazánk eljárásjogában, hanem a magyar kodifikáció során meghatározó szereppel rendelkező német, valamint svájci perrendtartásban is megkerülhetetlen jogintézmény. A német perjogi irodalomban ugyanis következetesen érvényesül az az álláspont, hogy a pertárgy-fogalom determinálja a keresetváltoztatás, a keresethalmazat és az anyagi jogerőhatás értelmezését is.

A jogviták véglegesség igényével történő rendezésének szándéka továbbá az Európai Unió szintjén is megjelenik, hiszen az Európai Unió Bírósága (EUB) is számos ítéletében az uniós szinten érvényesülő pertárgy-fogalmat kísérelte meg definiálni.

A fenti áttekintést követően kijelenthető, hogy a jogerő a polgári eljárásjog egyik legfontosabb jogintézménye, a jogrend alapja [BH2015. 14.] A jogerővel kapcsolatos szabályozás ugyanis alapjaiban határozza meg a polgári perjog és a polgári nemperes eljárások jogának szabályozását.

A disszertációban a jogerő kifejezést akkor használom, ha általánosságban kívánok a jogerőre utalni, nem téve különbséget az alaki, illetve az anyagi jogerő között. A jogerőhatás terminológia az esetben kerül alkalmazásra, ha kifejezetten a jogerőhöz (alaki vagy anyagi) kapcsolódó joghatás a lényeg.

„A jogerő intézménye, alaki és anyagi jogerőként való pontos meghatározottsága a jogállamiság részeként alkotmányos követelmény. Az Alkotmánynak megfelelően biztosított jogorvoslati lehetőségek mellett beállott jogerő tiszteletben tartása a jogrend egészének biztonságát szolgálja” [9/1992. (I. 30.) AB határozat].

¹¹ VARGA: Preambulum In: A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja 6–7. o. 10-12. bek.

Az Alkotmánybíróság fentebb idézet döntése is rámutat, hogy a jogerő, illetve annak pontos meghatározottsága alapvető garanciális tényező a polgári eljárásjogban. A definíció mellett ugyancsak megkülönböztetett jelentőséggel bír az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelme, azaz, hogy az egyes határozatok mely részei, rendelkezései emelkedhetnek jogerőre.

Disszertációmban ezt kérdéskört kívánom vizsgálni, a magyar és a – történelmi, valamint jogtörténeti hagyományok alapján – mintaadónak tekintett német perjog segítségével. Figyelemmel arra, hogy 2011. január 1. napján lépett hatályba a szövetségi szintű svájci polgári perrendtartás, külön fejezetben tekintem át a svájci polgári perrendtartást és a kapcsolódó perjogi irodalmat.

Értekezésemben az anyagi jogerőhatáson túlmenően vizsgálom az ún. mellékbeavatkozási hatást (*Wirkung der Nebenintervention*), amely magyar perjogi rendszerbe illesztése az eljárásjogi kodifikáció során is felmerült. Ez a jogintézmény azonban csak a német és a svájci perrendtartásban ismert, az osztrák perjog mellőzte ezen hatás szabályozását. Erre tekintettel munkámban nem elemzem az osztrák perjogot.

Az anyagi jogerőhatáshoz szorosan kapcsolódik az ún. pertárgy tana (*Streitgegenstands-lehre*), amely mind a jogirodalom, mind a joggyakorlat részére számtalan értelmezési kérdések felvet. A pertárgy-tana azonban nemcsak nemzeti szinten (elsősorban német és svájci), hanem európai unió szabályozási szintjén is jelentkezik, így röviden vizsgálom, vajon az európai jogforrások és az EUB gyakorlata miként határozza meg a pertárgy-fogalmát, és ezzel összefüggésben milyen értelmezési kérdések merülnek fel.

A megfelelő szintű elemzéshez azonban hozzátartoznak bizonyos alapvetések, így a jogerő (jogerőhatás) megjelenési formáinak vizsgálata, valamint annak áttekintése, hogy mely határozatok emelkedhetnek jogerőre, továbbá az „értvényesített jog” fogalmának értelmezése. A magyar jogi környezet vizsgálata során – eltérő rendelkezés esetén – összehasonlító szemléletben mutatom be mind a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (1952. évi Pp.), mind a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.). Az értekezés során kitekintek a Szakértői Javaslat szabályozási modelljére is.¹²

Disszertációmban tudatosan mellőzöm a jogtörténeti kitekintést, így nem tekintem át a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk rendelkezéseit, és az azt megelőző perjogi

¹² VARGA István – ÉLESS Tamás (szerk.): Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára, HVG-ORAC – Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2016. (a továbbiakban: Szakértői Javaslat)

szabályokat, figyelemmel arra, hogy az új magyar perjogi kódex, valamint a kodifikációs folyamat eredményeként megszületett Szakértői Javaslat, illetve a 2017. december 31. napjáig hatályos perrendtartás is több, részletesen elemezendő kérdést hordoz.

Az értekezésben tudatosan a polgári peres eljárásokat (és az annak végén meghozott ítéleteket) vizsgálom, így nem foglalkozom a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény szabályai alapján lefolytatott eljárásokban született ítéletek anyagi jogerőhatásával, illetve annak tárgyi terjedelmével.

A disszertáció során a magyar és német nyelvű jogirodalmi források mellett nagyban támaszkodom a magyar, német és a svájci ítélkezési gyakorlatra is, azaz következtetéseimet részben a jogirodalom, részben pedig joggyakorlat alapján vonom le. Az ítélkezési gyakorlat elemzésével célom, hogy egy, a magyar perjogi környezetben hasznosítható összefoglalót készítsék arról, hogy a bírósági szervezetrendszer egyes szintjein az ítéleteket kereseti kérelemre adott válasz, valamint a kereseti kérelem jellege alapján tipizálva miként alakul anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelme.

II. Az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírását, a feldolgozás módszerei

1. Magyar jogi környezet

Az értekezés megírása során egyik alapvető szempont volt a fogalmi tisztázás, így a jogerő kifejezést akkor használtam, ha általánosságban kívántam a jogerőre utalni, nem téve különbséget az alaki, illetve az anyagi jogerő között. A jogerőhatás terminológia az esetben került alkalmazásra, ha kifejezetten a jogerőhöz (alaki vagy anyagi) kapcsolódó joghatást kellett hangsúlyozni. Ezzel párhuzamosan a „*res iudicata*” terminus technicust csak az ítélt dolog kifogása, azaz az anyagi jogerőhatás negatív oldala vonatkozásában tartottam követendőnek.

A magyar perjog elemzése során a jogerő szabályozásával kapcsolat valamennyi területet törekedtem feldolgozni, így részletesen vizsgáltam a jogerőhatás megjelenési formáit. Ennek keretében áttekintettem, vajon az anyagi jogerőhatáshoz hozzátartozik-e a végrehajthatóság, mint joghatás vagy sem. E körben a jogirodalom¹³ mellett az Alkotmánybíróság¹⁴ vonatkozó

¹³ GÁTOS György: Határozatok In: NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata, Complex kiadó, Budapest, 2010. 850. o.; FARKAS József: A jogerő a magyar polgári peres eljárásban Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 23. o.; NÉVAI László: Gondolatok a jogerőről In: Jogtudományi Közlöny 1973. évi 9. szám

határozatainak elemzését követően kíséreltem meg választ adni.

Több pontban vizsgáltam az anyagi jogerőhatással rendelkező határozatok körét, kiemelve, hogy nem kizárólag az ítéletek és az ítélethatályú határozatok bírnak anyagi jogerőhatással, hanem – meghatározott körben – a végzések (vö.: Pp. 176. § (1) bekezdés *f*) és *h*) pont] is. Ennek során bemutattam a korábbi magyar perjogászok által kidolgozott, az ítéletekkel és az általuk kiváltott joghatásokkal összefüggő elméleteket.¹⁵

Különösen a közelmúltbeli perjogi kodifikációra tekintettel meghatározó szerepet töltött be a perjogi jogirodalmi vitákban jogcím-jogalap-értvényesített jog fogalma. Ezt jól érzékelteti, hogy a számos értelmezés olvasható ezen három *terminus technicus*-t érintően, így:

- 1.) Az érvényesíteni kívánt jog tartalmában megegyezik a jogcím fogalmával;¹⁶
- 2.) Nem azonosítják a jogcím és az érvényesíteni kívánt jog fogalmakat, a jogcímet az anyagi jog területéhez tartozó jogintézménynek tekintik;¹⁷
- 3.) A jogcím a jogcselekmény célja;¹⁸
- 4.) A jogalap és a jogcím fogalmak között különbség nem tehető. Ez az álláspont a 9/1992. (I. 30.) AB határozatot, valamint az 1/1994. (I. 7.) AB határozatot feldolgozó tanulmányban jelent meg;¹⁹
- 5.) „A jogcím a tárgyi joghoz kötődő, konkrétan nevesített, és a tárgyi jogban adekvátan meghatározott jogi tartalmat jelenti (*titulus iuris*), és ebben az értelemben használandó.”²⁰
- 6.) A kérelemhez kötöttség nem kizárólagosan a bíróság döntésére irányuló határozott kérelemhez való kötöttséget jelenti, hanem ahhoz hozzátartozik az érvényesíteni kívánt joghoz kötöttség is, azaz utóbbi megegyezik a jogcím fogalmával.²¹

441. o.; Dr. BAJORY Pál: Határozatok: In: A polgári perrendtartás magyarázata (szerk.): dr. SZILBEREKY Jenő – dr. NÉVAI László, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976. 1090. o. [továbbiakban: Pp. Magyarázat SZILBEREKY – NÉVAI] 1090. o.; KENGYEL Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris kiadó, Budapest, 2013. 245. o.; ÚJLAKI László: Ideiglenes (függő) joghatások a magyar polgári eljárásban In: Magyar jog 1989. évi 12. szám 1108–1109. o.

¹⁴ 9/1992. (I. 30.) AB határozat, 30/1994. (V. 20.) AB határozat

¹⁵ BACSÓ Jenő: A jogvédelem előfeltételei a polgári perben. Máramarossziget, 1910.; SCHÖNVITZKY Bertalan: Az ítélet és a jogerő – Bevezetés a jogerőtanba. Szent János Nyomda Eger, 1938.; MAGYARY Géza: A magyar polgári peres eljárás alaptanai – A perbeli cselekmények tana Budapest Franklin Társulat, 1898.; FARKAS József: A jogerő a magyar polgári peres eljárásban Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

¹⁶ HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség a polgári perben In: Magyar jog 2000. évi 10. szán 609. o.; LESZKOVEN László Újra a jogcímhez kötöttség kérdéséről In: Gazdaság és Jog 2009. évi 12. szám 23. o.

¹⁷ PARLAGI Mátyás: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása, különös figyelemmel a Polgári Perrendtartás alapelveire In: Magyar jog 2013. évi 4. szám 223. o. és ÉLESS Tamás: Szerkezeti alapkérdések a polgári per kapcsán In: Magyar jog 2013. évi 10. szám 615. o.

¹⁸ KOVÁCS László: Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? – Észrevételek dr. Haupt Egon cikkére In: Magyar jog 2003. évi 9. szám 553. o.

¹⁹ LUGOSI József: Gondolatok a kérelemhez kötöttségről In: Magyar jog, 2010. évi 11. szám i. m. 674–684. o.

²⁰ VIRÁG Csaba: A jogcímhez-kötöttség egyes kérdései In: Magyar jog 2013. évi 11. szám 28. o.

²¹ GYEKICZKY Tamás: Az európai polgári eljárásjog hatása a magyar polgári eljárásjogra In: WOPERA Zsuzsa (szerk.):

7.) A bírói gyakorlat alapján az érvényesíteni kívánt jog megegyezik a jogcím fogalmával.²²

8.) A jogcím – anyagi jogi értelemben – az alanyi jogosultságnak a tárgyi jogban alkalmazott megnevezése, amely segítségével az egyik jogosultság megkülönböztethető a másiktól. A megkülönböztetés alapja pedig az, hogy a jog adott megnevezéséhez határozott, a tárgyi jogban részletesen körülírt tartalom kapcsolódik, azaz az alanyi jog címe (*titulus iuris*). Eljárásjogi értelemben a jogcím a *causa petendi*, azaz a kérelem oka. A keresetlevélnek így utalnia kell arra az anyagi jogi jogosultságra, amelyet a felperes jogi tények alapján már megszerzettnek tekint. A kereset megalapozottságához pedig nélkülözhetetlen egy olyan jogszabály léte, amely a felperesnek az általa hivatkozott tények alapján alanyi jogot ad (címez).²³

A fenti három fogalom helyes értelmezése ugyanakkor szükségszerűen megköveteli a helyes pertárgy-fogalom megalkotását, így indokolt volt részletesen áttekinteni a magyar perjogi irodalomban kialakult pertárgy-fogalmakat. Mindez lehetővé tette azon következtetés levonását, hogy míg az 1952. évi Pp. a kéttagú pertárgy-fogalmat (kérelem, tényállítás), addig a Pp. a háromtagú pertárgy-fogalmat követi (jogállítási, kérelem, tényállítás).

A pertárgy-fogalom elemzése indukálta a tényállítást, valamint a jogállítási fogalmának – külön kiemelve a jogalap [vö.: Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pont] szerepét és jelentőségét –, valamint a jogi érvelés fontosságának áttekintését is. Mindez azonban pusztán önmagában való elemzés lenne az azonosság, mint jogi fogalom identifikálása nélkül, az anyagi jogerőhatás ugyanis jog-, fél-és tényazonosságot jelent [Pp. 360. § (1) bekezdés].

Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmére meghatározó befolyást gyakorolt az, hogy a beszámítás – a korábbi perjogban kialakult fogalomhoz képest – koncepcionális eltérő jelentést kapott.

Így a Pp. 209. § (9) bekezdése értelmében a beszámításra – eltérő rendelkezés hiányában – a keresetre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Ezzel párhuzamosan a Pp. 360. § (1) bekezdése is egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az érdemben elbírált beszámítás kapcsán is érvényesülnie kell az anyagi jogerőhatásnak.

Mindez – többek között – az alábbi kérdéseket indukálta:

a) Kell-e illetéket leróni a beszámítást tartalmazó irat előterjesztése során?

Az Európai Unió polgári eljárásjoga Budapest, 2007. 229. o.

²² dr. DREXLERNÉ dr. KARCUB Edit: A jogcímhez kötöttség a polgári eljárásban a bírói gyakorlat tükrében In: WOPERA Zsuzsa (szerk.): 50 éves a Polgári Perrendtartás, Miskolc, 2003. 46–47. o.

²³ DÖME Attila: A jogcímhez-kötöttség problematikája In: KENGyel Miklós (szerk.): A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve KJK-Kerszöv, Budapest, 2005. 37. o. 34. bek.

- b) A beszámításról az ítélet rendelkező részében vagy az indokolásában kell határozni?
- c) Előterjeszthető-e feltételesen a beszámítás?
- (A feltett kérdésekre a válaszokat l.: a III/1. pontot.)

A jogirodalom elemezésén és vizsgálatán túlmenően alapvető célként határoztam meg, hogy a bírósági szervezetrendszer valamennyi szintjét képviselő eseti döntést dolgozzak fel, mert – álláspontom szerint – az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmét érintően megalapozott következtetéseket csak ennek tükrében lehetséges hozni.

Ez egyben azt is jelenti, hogy az ítéleteket a kereseti kérelemre adott válasz (elutasító, részben helyt adó, valamint helyt adó ítélet), illetve a kereseti kérelem jellege alapján (marasztalási, megállapítási, illetve jogalakító ítélet) tipizáltam, és a tárgyi terjedelem kapcsán a következtetéseket erre tekintettel vontam le.

2. Német perjog

A német perjog elemezésének bevezetéseként vizsgáltam az anyagi jogerőhatás fogalmával kapcsolatban kialakult anyagi jogi és perjogi elméleteket, valamint Leo ROSENBERG²⁴ egyedi megközelítését, továbbá az ítéletekhez kapcsolódó egyéb joghatásokat (kötőerő, jogalakító hatás, végrehajthatóság, tényállási (tényállást alakító) hatás).

A pertárgy-tanának teljes körű feldolgozásához hozzátartozott a pertárgy-fogalom (*Streitgegenstand*) egyes elemeinek bemutatása, így foglalkoztam

- a) a határozott kérelem (*bestimmte Antrag*),
- b) az állított alanyi jog (*behauptetes Recht*),
- c) a jogállítás (*Rechtsbehauptung*), valamint
- d) az igény alapjának (*Grund des Anspruches*) – ezen belül pedig az *individualizáció*, valamint a *szubsztancizálás* elméletének – értelmezésével.

A jogirodalomban három nagy irányzat alakult ki a pertárgy-fogalom meghatározása kapcsán:

- a) az anyagi jogi;
- b) az eljárásjogi megközelítést elismerők, valamint

²⁴ Leo ROSENBERG – Karl Heinz SCHWAB: Zivilprozessrecht, zwölfte, neuarbeitete Auflage, C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1997

c) a kettő között egyfajta közvetítő nézetet képviselők.

Részletesen áttekintettem valamennyi megközelítési módot, külön kiemelve a legjelesebb képviselőiket,²⁵ és véleményüket. Alapvető munkamódszerem volt e körben – ha az érintett perjogász tárgyalta a kérdéskört –, hogy én is külön kiemeltem a perfüggőség, a keresetváltoztatás, a halmazat, valamint az anyagi jogerőhatás (tárgyi terjedeleme) kapcsán megfogalmazott álláspontját.

A jogirodalmi megközelítéseket követően levonható az a következtetés, hogy az egytagú, a kéttagú, a háromtagú és a relatív pertárgy-fogalom vonatkozásában is vizsgálni kell azok előnyeit és hátrányait, hiszen be kell látni, hogy e fogalom megalkotása a jogalkotó értékítéletét is tükrözi. A helyes *Streitgegenstand* fogalom megalkotásához továbbá egyrészt mérlegelni kell az egyes kereseti kérelem típusokat, valamint a *Gesetzeskonkurrenz* és az *Anspruchskonkurrenz* elhatárolását.

Míg a magyar perjogban uralkodó álláspont szerint a keresetről érdemében döntő határozat emelkedhet anyagi jogerőre, addig a ZPO rendszerében az eljárásjogi kérdésben hozott ítélet (*Prozessurteil*) is anyagi jogerőhatással rendelkezhet. Megjegyezendő ugyanakkor, hogy Wolfram HENCKEL írásában²⁶ meggyőző érveket sorakoztat fel a *Prozessurteil* anyagi jogerőhatásával szemben.

Ugyancsak HENCKEL nevéhez köthető a keresetet elutasító, valamint a keresetnek helyt adó ítélet esetén a felek kötöttségének a kérdése az egyes elutasítási, illetve marasztalási okokhoz.²⁷

A beszámítást – eljárásjogi oldalról – a ZPO 322. § (2) bekezdése rendezi. A magyar perjoghoz hasonlóan a legfőbb kérdés a beszámítás kapcsán is az, vajon az anyagi jogerőhatás miként terjed ki a beszámításra; azaz csak akkor érvényesülhet-e, ha az alperes beszámítási kifogása sikerre vezet, vagy az esetben is, ha a bíróság a beszámítási kifogást elutasítja.

A német perjogban több szerző²⁸ által is vizsgált kérdéskör a preklúziós hatás (*Präklusionswirkung*). A preklúzióshatás azt a kérdésre kíván választ adni, hogy az elő nem adott

²⁵ Így BETTERMANN, HÖLDER, BLOMEYER, STEIN-JONAS-SCHÖNKE, SCHÖNKE-KUCHINKE, NIKISCH, BÖTTICHER, ROSENBERG, SCHWAB, HELLWIG, VALAMINT LENT-JAUERNIG, HENCKEL nézete

²⁶ Wolfram HENCKEL: *Prozessrecht und materielles Recht*, Verlag Otto Schwarz & CO – Göttingen, 1970.

²⁷ Wolfram HENCKEL: *Prozessrecht und materielles Recht*, Verlag Otto Schwarz & CO – Göttingen, 1970.

²⁸ ROSENBERG, SCHWAB, OTTO, RIMMELSPACHER, HABSCHIED

tényekre miként terjedhet ki az anyagi jogerőhatás, valamint hogy a tények előadása az elsőperben²⁹ mely időpontig történhet meg. A disszertációban feldolgoztam mind az általános, mind a különös preklúzióhatást.

Az anyagi jogerőhatás mellett az ítéletekhez kapcsolódó egyik joghatás az ún. mellékbeavatkozási hatás, amely bizonyos körben erőteljesebb, tágabb kiterjedésű, mint az anyagi jogerőhatás. Éppen ezért indokoltnak tartottam ezen joghatás elemzését, amelyhez azonban hozzátartozott a beavatkozás ZPO-ban található szabályainak rövid áttekintése és vizsgálata. Ennek keretében külön tárgyaltam a főbeavatkozást, valamint a mellékbeavatkozást (megfeleltethető a Pp. 41. §-a szerinti beavatkozásnak), mindkét esetben a legfontosabb eljárási szabályokat bemutatva és összehasonlítva – ahol indokolt – a hatályos magyar perjogi szabályokkal.

3. Svájci polgári perjogi szabályozás

Svájcban a 2011-es perjogi reformot megelőzően az anyagi jogot szövetségi szinten, míg az eljárásjogot (perjogot) kantonális szinten szabályozták. Ez azt is jelentette, hogy a felperesi jogállításnak szövetségi jogi természete volt (bár az igény perjogi felfogása volt uralkodó); a felperes egy, az anyagi jogban biztosított alanyi jogát tudta a perjogi értelemben felfogott igénnyel érvényesíteni. Éppen ezért azt, hogy mit kell jogállítás és jogvédelmi érdek alatt érteni, nem kantonális perjog, hanem a szövetségi jog alapján kellett meghatározni.

2011. január 1-jén lépett hatályba Svájc valamennyi kantonjára kiterjedő hatállyal az új polgári perrendtartás (továbbiakban: sZPO).³⁰ Ettől az időponttól kezdődően a polgári perjogot a kantoni bíróság előtt kizárólag az egységes svájci Pp, míg a Svájci Szövetségi Bíróság előtt a BGG³¹ határozta meg.³² Ezzel párhuzamosan az összes kanton polgári perrendtartását hatályon kívül helyezték.

Az anyagi jogerő szempontjából is fontos az az alapelv, miszerint az sZPO élvez elsőbbséget a kantonális jogokkal szemben a polgári perekben, egy fontos kivétellel: a bírósági szervezetrendszerrel illetően a kantonok autonómiája érvényesül [sZPO 3. §], hacsak maga az sZPO eltérően nem

²⁹ A jogirodalom az „*im ersten Verfahren*” fordulatot használja, amelyet álláspontom szerint elsőpernek célszerű fordítani, míg az azonosság (*Identität*) kapcsán már a „*Vorprozeß*” kitételt alkalmazza, amelyet – talán – szerencsésebb előperként értelmezni. Erre tekintettel munkámban ahol az előkérdés szerepe nem bír relevanciával az elsőper-második per, míg ahol az előkérdés jelentősége felmerül, ott a előper és a második per kifejezéseket használtam.

³⁰ Zivilprozessordnung vom 19. December 2008

³¹ Bundesgerichtsgesetz – Szövetségi Bírósági Törvény

³² Thomas SUTTER-SOMM: Die neue Schweizerische Zivilprozessordnung (ZPO) In: Ritsumeikan Law Review 2012. No. 29. 82. o.

rendelkezik. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az eljáró fórumokat az sZPO határozza meg, azonban az egyes bíróságok összetételét már a kantonok.³³

Érdekes, de az sZPO nem tartalmaz rendelkezést a jogerő fogalmára vonatkozóan, ugyanakkor mind a jogerőre, mind a perfüggőségre több helyen is utal (azaz létüket, jelentőségüket elismeri). Így például: az sZPO 59. § (2) bekezdésben a perakadályok kapcsán, azaz: perelőfeltétel különösen az, hogy az adott ügyet jogerősen még nem bírálták el. Ez e szabály egyértelműen az anyagi jogerő koncepcióját jeleníti meg.³⁴

Az anyagi jogerőhatás fogalmának és tárgyi terjedelmének meghatározásához ez esetben is a jogállítás, valamint a tényállítás definiálásán keresztül lehetett eljutni, szem előtt tartva azt, hogy 2011. január 1. napja valamennyi, a téma szempontjából releváns perjogi fogalom (perfüggőség, halmazat, keresetváltóztatás, pertárgy-fogalom) meghatározása körében mérőföldkőnek számított, azaz vizsgálni kellett, vajon változtak-e ezek az sZPO hatálybalépésével vagy sem.

A szövetségi szintű perrendtartás hatálybalépése azt is indukálta, hogy a jogerővel kapcsolatos kutatás az alábbi irányokba történhet:

1. A korábbi, szétaprózott kantonális perjogok alapján kialakult jogerő fogalom elemzése;
2. A jelenleg hatályos sZPO-ban előforduló, anyagi jogerő léteire utaló szabályok vizsgálatával következtetések levonása.

Ez pedig szükségszerűen azt is jelentette, hogy a jogerővel (jogerőhatással) összefüggő alábbi öt kérdést is elősorban a korábbi kantonális perjogok alapján lehetett értékelni:

- a) A jogerő tartalma és lényege
- b) A jogerővel kapcsolatos vitatott kérdések
- c) Az anyagi jogerőhatás tárgyi (objektív) terjedelme
- d) Az anyagi jogerőhatás személyi (szubjektív) terjedelme
- e) Az anyagi jogerőhatás időbeli korlátai³⁵

Az sZPO rendszerében – hasonlóan a magyar és a német perjoghoz – az az eldöntendő kérdés, hogy a beszámítási kifogás alapossága, illetve alaptalansága miként befolyásolja az ítélet anyagi

³³ SUTTER-SOMM (2012) i. m.: 87. o.

³⁴ Beat BRÄNDLI: Prozessökonomie im schweizerischen Recht – Grundlagen, bundesgerichtliche Rechtsprechung und Auswirkungen im schweizerischen Zivilprozess Stämpfli Publikationen AG Bern 2013 144. o. Rn. 311.

³⁵ Walther J. HABSCHEID: Schweizerisches Zivilprozess- und Gerichtsorganisationsrecht – Ein Lehrbuch seiner Grundlagen – unter Mitarbeit von Stephen Berti, 2., neuarbeitete und erweiterte Auflage Verlag Helbing & Lichtenhahn Basel und Frankfurt am Main 1990 269. o. Rz. 472.

jogerőhatásának tárgyi terjedelmét.

A svájci polgári perjog is szabályozza a beavatkozást, mint harmadik fél részvételét a perben, külön szakaszban rendezve a beavatkozási hatást. Hangsúlyozandó, hogy alapjaiban megegyezik a német perjogi modellel, de normatív szinten, az sZPO 77. §-a sokkal egyszerűbben és érthetőbben fogalmazza meg a jogintézmény lényegét.

4. Európai (európai uniós) polgári eljárásjogi környezet

Az európai unió polgári eljárásjogában a jogazonosság kérdése nem a jogerőre emelkedett ítéletek vonatkozásában, hanem a perfüggőséggel összefüggésben merül fel, az esetben, ha a két országban egyszerre folyamatban lévő perben (eljárásban) az érvényesített jog azonos, és ezt követően a perfüggőségi szabályok határozzák meg, hogy melyik állam bírósága folytathatja a továbbiakban a peres eljárást.

Erre tekintettel külön elemeztem a Brüsszel I. rendelettel³⁶ összefüggésben felmerült és a Brüsszel Ia rendelet³⁷ körében továbbra is irányadó jogazonosság fogalmát, valamint ezzel szorosan összefüggésben az EUB gyakorlatában kialakult és a német perjogi irodalom által kidolgozott ún. *Kernpunkttheorie*-nek nevezett nézetet is. A *Kernpunkttheorie* lényegének megragadásához a jogalap és a felek azonosságának meghatározása, valamint a torpedókeresetek lényegének megragadása bírt relevanciával.

Ezen kérdések megválaszolásához szükségszerűen hozzátartozott az EUB kapcsolódó ítélkezési gyakorlatának áttekintése,³⁸ valamint a releváns – elsősorban német nyelvű – perjogi irodalom feldolgozása.³⁹

³⁶ A Tanács 44/2001 EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról

³⁷ Az Európai Parlament és Tanács 1215/2012/EU Rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (átdolgozás)

³⁸ C–144/86. sz. *Gubisch Maschinenfabrik KG kontra Palumbo* ítélet 6. pont; C–406/92. sz. *Tatry-ítélet* 30. pont; C–351/96. sz. *Drouot assurances* ítélet 16. pont; C–1/13. sz. *Cartier parfums-lunettes és Axa Corporate Solutions assurances* ítélet 32. pont; C–523/14. sz. *Aannemingsbedrijf Aertssen* ítélet 38. pont

³⁹ Kai UNKEL: Die Garantie einer gerichtlichen Entscheidung innerhalb angemessener Frist und der Ausschluss von Parallelverfahren durch 27. Art. EuGGVO In: Martin AHRENS – Volker LIPP – István VARGA (hrsg.): Europäisches Zivilprozessrecht – Einfluss auf Deutschland und Ungarn Universitätsverlag Göttingen, 2011.; Stefan LEIBLE: Brüssel Ia-Vo. In: Thomas RAUSCHER (hrsg.): Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht-EuZPR/EuIPR neu, bearbeitete Auflage, Verlag Otto Schmidt, 2015.; Jan KROPHOLLER: Europäisches Zivilprozessrecht – Kommentar zu EuGVÜ und Lugano-Übereinkommen, 6., neuarbeitete und erweiterte Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, Heidelberg, 1998; Helmut RÜBMANN: Die Streitgegenstandslehre und die Rechtsprechung des EuGH – nationales Recht unter gemeineuropäischem Einfluß In: ZZZ 111 (1998)

III. A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítása, illetve a hasznosítás lehetőségei

1. Magyar jogi környezet

A magyar jogi szabályozást áttekintve az alábbi főbb következtetések vonhatóak le:

- a) Anyagi jogerőhatással csak az ítélet, ítélethatályú határozatok rendelkezhetnek. Végzések csak az esetben, ha a konkrét ügyben⁴⁰ a végzés az egyetlen a jogszabályoknak megfelelő határozat, azaz az esetlegesen meghozandó ítélet csak látszatjogerővel rendelkezik.
- b) Az anyagi jogerőhatás fogalma kapcsán megjegyezendő, hogy annak – álláspontom szerint – nem része a végrehajthatóság, hanem ez attól különböző joghatás, amely az esetek többségében az anyagi jogerőhatással rendelkező ítéletekhez tartozik;
- c) Az 1952. évi Pp. hatálya alatt a jogirodalomban éles vita bontakozott ki a jogalap-jogcím-értvényesíteni kívánt jog fogalmak jelentése kapcsán. A Pp. 7. § (1) bekezdésének 11. pontja ebben a vitában némi normatív támpontot ad, azzal, hogy álláspontom szerint a törvényi definíció nem teljesen helytálló. Erre tekintettel megfogalmaztam konkrét *de lege ferenda* javaslatomat is (l.: III/5. pont).
- d) Az értekezésben megkíséreltem egy saját jogcím fogalmat alkotni, azaz ez egy anyagi jogi fogalom, az anyagi jog rendszerében értelmezhető. Eljárásjogilag mindez azt jelenti, hogy a jogcím perjogilag állítások, jogállítások révén jelenik meg. A jogállítások tétele útján történhet meg az értvényesíteni kívánt jog azonosítása, meghatározása, figyelemmel a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjára is.
- e) Véleményem szerint a Pp. rendszerében megfontolandó, hogy a jövőben is irányadó-e azon jogirodalmi hivatkozás, amely szerint a kereset tárgya „az értvényesíteni kívánt jog, amely lehet anyagi jogi követelés vagy más jog, illetőleg jogviszony.”⁴¹ A jogviszony ugyanis nem egyenlő az értvényesíteni kívánt joggal,⁴² azaz a kereset tárgya nem lehet a jogviszony, hiszen a jogviszonyból fakad a kereset [vö.: Pp. 173. § (1) bekezdés].
- f) Az anyagi jogerőhatást, annak fogalmát, valamint annak tárgyi terjedelmét nagymértékben meghatározza az, hogy 2018. január 1. napjától a magyar perjogi rendszer a háromtagú pertárgy-

⁴⁰ Tudatosan az „ügy” kifejezést használtam, hiszen ezen esetekben még nincs per, a kereset közlésére nem került sor.

⁴¹ KISS Daisy: A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a polgári perrendtartás Általános Részéből, második (átdolgozott) kiadás HVG-ORAC, Budapest, 2009. 418. o., tartalmában ezzel egyezően: KENGyel Miklós: A felek és más perbeli személyek: In: A polgári perrendtartás magyarázata (NÉMETH – KISS) 488. o.

⁴² Dr. PARLAGI Mátyás előadása 2018. február 20. napján

fogalmat (jogállítás, kérelem, tényállítás) követi;

g) A háromtagú pertárgy-fogalom nemcsak az anyagi jogerőhatás, illetve annak tárgyi terjedelme kapcsán jelent érdemi változást, hanem azzal párhuzamosan a jogalkotó megváltoztatta a keresetváltoztatás (ellenkérelem-változtatás) fogalmát is [vö.: Pp. 7. § (1) bekezdés 4. és 12. pont];

h) Releváns, hogy a Pp. 342. § (3) bekezdése egyértelműen rögzíti a jogcímhez-kötöttség elvét, ez pedig szigorítja az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmét, hiszen, ha a felperes az elsőperhez képest eltérő jogállításra hivatkozik, úgy a Pp. 360. § (1) bekezdése már nem alkalmazandó, hiszen a két perben a jogazonosság nem állapítható meg;

i) Nagymértékben érinti az anyagi jogerőhatást az a koncepcionális újítás, hogy az az érdemben elbírált beszámításra is egyértelműen vonatkozik. Ennek jelentősége tartalmi szempontokon túlmenően formai megközelítés alapján is releváns.

Így a beszámítás előterjesztése a Pp. 242. § (1) bekezdésére figyelemmel nem minősül önálló eljárás indításának, azaz a beszámítást tartalmazó irat előterjesztése nem illetékköteles. A beszámításról – annak kérelem jellege miatt [Pp. 342. § (1) bekezdés] is – minden esetben az ítélet rendelkező részében kell határoznia a bíróságnak. A beszámítás anyagi jogi, valamint eljárásjogi sajátosságaira tekintettel a feltételes beszámítás nem értelmezhető (beszámítás elutasítására a rendelkező részében kerül sor, nem az indokolásban);

j) A magyar perjogi irodalom nagy hangsúlyt fektet és fektetett is a formai megközelítésre, azaz, hogy az ítélet mely szerkezeti elemére terjed ki az anyagi jogerőhatás. Erre figyelemmel kíséreltem meg az egyes – anyagi jogerőhatásra képes – határozatokat, illetve azok szerkezeti egységeit elemezni és következtetéseket levonni. Ez alapján konklúzióként rögzíthető, hogy egységes, valamennyi ítéletre irányadó meghatározást nem lehet adni, érvelhető azonban, hogy meghatározott esetekben az indokolás egyes részei is anyagi jogerőhatással bírnak.

ja) A keresetet elutasító ítéletek

Ez esetben a rendelkező rész a következő kijelentést tartalmazza: „A bíróság a keresetet elutasítja.”⁴³

A rendelkező rész elutasító tartalma miatt mind a releváns tényeket (tényállításokat), mind a jogállításokat szükségszerűen csak az indokolás tartalmazhatja: a tényállításokat az indokolás tényállási része, míg a jogállításokat a jogi indokolás.

⁴³ Így I. Fővárosi Törvényszék 8.G.43.185/2015/19.; Fővárosi Bíróság P.20.136/2011/17.; Debreceni Törvényszék P.21.678/2015/8.; Pesti Központi Kerületi Bíróság 24.P.85.045/2008/47.; Veszprémi Törvényszék I.G.40.107/2010/46.; Veszprémi Törvényszék I.P.20.505/2012/10.; Miskolci Törvényszék P.22.942/2015/12.; Tatabányai Törvényszék 9.G.40.001/2014/51.; Szigetvári Járásbíróság 3.P.20.259/2013/27.;

Megjegyezendő ugyanakkor, hogy mindez nem azt jelenti, hogy az indokolás tényállási és jogi indokolási része teljes terjedelmében anyagi jogerőhatásra képes, pusztán a keresettel érvényesített jog szempontjából releváns tényállítások és jogállítások kapcsán értelmezhető az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelme.

jb) A keresetnek helyt adó ítéletek

jba) Marasztalásra irányuló kereseti kérelem esetén az ítélet rendelkező része az alperes kötelezését tartalmazza („A bíróság kötelezi az alperest, hogy 15 napon belül fizessen meg a felperesnek 5.000.000,- forintot.”), azonban a marasztalás alapjául szolgáló tények és jogcím (jogalap) megjelölése nélkül.⁴⁴ Azaz a későbbi per szempontjából releváns tényállítások, jogállítások (a tény- és jogazonosság megállapításához) beazonosíthatatlanok pusztán a rendelkező rész alapján.

Álláspontom szerint azonban e körben szűkítő értelmezést indokolt elfogadni, azaz csak tényállásnak és a jogi indokolásnak a legszükségesebb elemére vonatkozhat az anyagi jogerőhatás, ezzel elkerülendő, hogy indokolatlan tényállási elemek, vagy jogi következtetések anyagi jogerőhatással rendelkezzenek.

jbb) A megállapításra irányuló kereseti kérelmek esetén szükséges a sui generis megállapítási petitumokat elhatárolni a Pp. 172. § (3) bekezdésében írtaktól.

A sui generis megállapításra irányuló kereseti kérelemre eklatáns példa:⁴⁵

- a) szerződés érvénytelenségének megállapítása [Ptk.⁴⁶ 6:108. § (2) bekezdés],
- b) a személyiségi jogi perek kapcsán a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítására irányuló [Ptk. 2:51. § (1) bekezdés a) pont] *petitum* [BH2018. 332.], valamint
- c) végrendelet érvénytelenségének megállapítása [Ptk. 7:37. §].

a) A szerződés érvénytelenségét megállapító ítélet rendelkező része rögzíti, hogy a XY számon vagy

⁴⁴ Veszprémi Törvényszék 1.P. 20.526/2014/47.; Fővárosi Bíróság P.28.493/2005/11.; Miskolci Törvényszék 21.G.40.084/2013/13.; Fővárosi Bíróság 22.G.41.768/2009/18.; Veszprémi Törvényszék 1.G.40.022/2013/17.; Pesti Központi Kerületi Bíróság 10.P. 88.616/2011/114.; Tatabányai Törvényszék 4.P.21.579/2011/4.; Miskolci Törvényszék P.20.787/2012/75.; Pesti Központi Kerületi Bíróság 2.P.93.919/2013/11.; Pécsi Városi Bíróság P.20.707/2007/11.; Pécsi Törvényszék P.20.289/2015/17.; Fővárosi Bíróság 11.G.41.774/2007/5.; Pesti Központi Kerületi Bíróság 41.P.90.886/2006/49.

⁴⁵ A jogrendszerben számtalan további *sui generis* megállapítási *petitum* ismert (pl.: szerzői jogi perek), jelen disszertációban csak a gyakorlatban leginkább előforduló példákat emelem ki.

⁴⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

ZV napon megkötött szerződés (meghatározott rendelkezése)⁴⁷ érvénytelen.⁴⁸

Mindebből az a következtetés vonható le, hogy a rendelkező rész mellett az indokolásnak a jogi indokolása (azzal a rendelkező résszel szükségszerűen összetartozó eleme) rendelkezhet az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmével.

Ehhez nagyon hasonló konstrukciót követ a társasházi perekben a közgyűlési határozatok érvénytelenségének megállapítása iránti kereseti kérelmek [BH2016. 15.]. Így a fentebb kifejtettek ezen perek esetén is megfelelően irányadóak lehetnek.

b) Ha a felperes kizárólag a személyiségi jogi jogsértés megállapítását kéri, úgy a bíróság a rendelkező részben kimondja, hogy az alperes meghatározott napon, meghatározott magatartásával megsértette a felperes meghatározott személyiségi jogát (jogait).⁴⁹

A rendelkező rész ezen tartalmi kötöttsége részben a Pp. 172. § (3) bekezdéséből, részben pedig a Pp. 342. § (3) bekezdésében megfogalmazott jogcímhez-kötöttségből következik, azaz a bíróság csak olyan személyiségi jogi jogsértésről rendelkezhet, amelyet a felperes állított.

Ebből pedig az is következik, hogy a rendelkező rész ez esetben mind a tényalapot, mind a jogalapot egyértelműen tartalmazza, azaz az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelme kizárólag (!) a rendelkező részre terjedhet ki, az indokolás egyetlen elemére sem.

c) Végrendelet érvénytelenségének megállapítása esetén a Ptk. 7:37. § (3) bekezdése szerint a végrendelet érvénytelenségét vagy hatálytalanságát a megtámadásban érvényesített okból és a megtámadó személy javára lehet megállapítani.

Mindez azt jelenti, hogy a helyt adó ítélet rendelkező része a végrendelet egyértelmű azonosításához szükséges adatokon kívül az érvénytelenség okát is (!) magában foglalja.⁵⁰ Azaz nemcsak a tényalap, hanem a jogalap is identifikálható kizárólag a rendelkező rész alapján.

Így – véleményem szerint – ekkor is arra a következtetésre kell jutnunk, hogy csak a rendelkező

⁴⁷ Ezt csak részleges érvénytelenség megállapítása esetén tartalmazza a rendelkező rész.

⁴⁸ Így például: Budapest Környéki Törvényszék 25.P.25.224/2010/27.; Zalaegerszegi Törvényszék 4.P.20.094/2014/38. Fővárosi Törvényszék 30.G.41.702/2015/33.; Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 16.P.20725/2006/57.; Szegedi Városi Bíróság 26.P.21.742/2007/14.; Fővárosi Törvényszék P.25.603/2010/20.; Tatabányai Törvényszék 20.P.20.645/2011/12.; Pesti Központi Kerületi Bíróság 17.P.91.935/2013/9.; Szegedi Törvényszék 7.G.40.179/2012/23.; Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 7.G.40.162/2005/21.; Fővárosi Törvényszék 10.G.43230/2013/13.

⁴⁹ Miskolci Törvényszék P.22.643/2011/5.; Fővárosi Törvényszék 33.P.23.274/2016/6.; Kaposvári Törvényszék 8.P.21.562/2015/9.; Budapest Környéki Törvényszék 20.P.20.291/2015/72.; Fővárosi Törvényszék P.20.723/2015/6.; Fővárosi Törvényszék P.25.003/2014/6.; Fővárosi Törvényszék P.24.324/2015/4.; Fővárosi Törvényszék P.20.229/2015/3.; Fővárosi Törvényszék P.24.933/2015/13.; Miskolci Törvényszék P.22.113/2015/15.

⁵⁰ Fővárosi Bíróság P.27.299/2009/16.; Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 23.P.21.943/2009/37.; Kiskunhalasi Városi Bíróság P.20.743/2010/8., Győri Városi Bíróság P.20.541/2010/10.; Fővárosi Törvényszék P.25.524/2010/32.; Fővárosi Bíróság P.24.561/2006/77.

rész bírhat anyagi jogerőhatással, az indokolás egyetlen eleme sem.

A *sui generis* megállapításra irányuló kereseti kérelmek mellett azonban léteznek azon *petitumok*, amelyek esetén valóban vizsgálni kell a Pp. 172. § (3) bekezdésében írt feltételek fennállását. Így például nincs jogi akadálya annak, hogy a fél egy már megszűnt szerződés érvénytelenségének megállapítását kérje [BH2013. 221.], ugyanígy lehet kérni a szerződés létre nem jöttének a megállapítását is [BH2012. 294.].

Ezen pertípusok esetén a rendelkező rész vonatkozásában a fentebb kifejtett szigorúbb követelmények – általános jelleggel – nem azonosíthatóak, ebből következően a tárgyi terjedelem szempontjából sem lehet általános jellegű következtetéseket levonni.⁵¹

jb) *Jogalakításra irányuló petitumok* klasszikus példája a személyi állapotot érintő perekben [Pp. 429. §] előterjesztett kereseti kérelem. Az ezen perek végén meghozott jogalakító ítéletek lényege, hogy „a jogviszony vagy jogállapot keletkezésének, módosulásának, illetve megszűnésének a bíróság ítélete a létesítő foka [...] azaz a bíróság ítélete lesz jogkeletkeztető, jogmódosító vagy jogmegszüntető tény.”⁵²

Ezen perek közös jellemzője továbbá, hogy a helyt adó ítélet a tényalapot és a jogalapot is egyértelműen meghatározza. Így például: apasági perek esetén: a bíróság megállapítja, hogy meghatározott anyától adott napon, meghatározott anyakönyvvezetőnél anyakönyvi szám alatt bejegyzett, meghatározott nevű gyermek meghatározott alperestől (személyi adatok) származik. Szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti indított perben tartalmazza a rendelkező rész, hogy a bíróság mely utónevű gyermek vonatkozásában jogosítja fel az egyik felet a szülői felügyelet gyakorlására.⁵³

Véleményem szerint mindebből az következik, hogy a jogalakítási *petitumok* esetén csak a rendelkező rész emelkedhet anyagi jogerőre, az indokolás nem.

A disszertációban részletesen vizsgáltam továbbá és törekedtem következtetéseket levonni az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelme és a másodfokú határozatok, valamint Kúria határozatainak viszonyrendszerében.

⁵¹ Fővárosi Törvényszék P.25.926/2011/28.; Zalaegerszegi Törvényszék G.40.105/2013/8.; Zalaegerszegi Járásbíróság G.20.593/2013/10.; Nagykanizsai Járásbíróság 4.P.21.248/2006/3.; Veszprémi Városi Bíróság 6.P.21.115/2008/10/I.; Hajdúszoboszlói Járásbíróság 4.P.20.354/2012/14.

⁵² BAJORY Pál: A jogalakító ítéletek In: Jogtudományi Közlöny 1978. évi 9. szám 540. o.

⁵³ Budai Központi Kerületi Bíróság P.30.971/2014/41.

2. Német perjog

Az anyagi jogerőhatással és a pertárgy-tanával kapcsolatos német perjogi irodalom, valamint joggyakorlat elemzését követően az alábbi következtetések vonhatóak le:

- a) A pertárgy-fogalom jelentősége elsősorban az igények halmazata, a keresetváltoztatás, a perfüggőség, valamint az anyagi jogerőhatás kapcsán nyilvánul meg. A pertárgy-fogalom meghatározása során három nagy értelmezési lehetőség alakult ki: anyagi jogi, eljárásjogi, illetve közvetítői „irányzat.” Az egyes megközelítési módok kapcsán a fő elhatárolási ismerv, hogy az igény (*Anspruch*) fogalmát anyagi jogi [BGB⁵⁴ 194. §], vagy pedig eljárásjogi nézőpontból kísérelik meg azonosítani;
- b) A német perjog egyértelműen a kéttagú pertárgy-fogalmat követi, ebből eredően következetesen elveti a jogcímhez-kötöttség elvének elfogadását; a perjogi irodalomban HABSCHEID volt a legjelentősebb képviselője a háromtagú pertárgy-fogalomnak. Ismert továbbá az ún. relatív pertárgy-fogalom, amely értelmében egységes definíció nem is alkotható meg, hanem egy rugalmas értelmezés támogatandó, amely alapján mind az egyes kereseti kérelmek, mind pedig az egyes problémás területek is megfelelően kezelhetők;
- c) A ZPO 253. §-ának (2) bekezdése alapján az a következtetés vonható le, hogy a törvény az *individualizáció* és a *szubsztancizálás* elmélete közül az utóbbit követi;
- d) Nagy hangsúlyt fektet a német perjogi a *Gesetzeskonkurrenz* és az *Anspruchskonkurrenz* elhatárolására, azzal, hogy az *Anspruchskonkurrenz* esetén nem állapítható meg halmazat, hanem egy perjogi igény rögzítendő;
- e) Az anyagi jogerőhatás sarokköve az azonosság, az előzetes kérdés eldöntése, valamint az ellentétes pertárgyak. Továbbá az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének lényege „a felek részére az anyagi jog alapján – a logika szabályaira támaszkodva – egy olyan iránymutatást adni, amely által mérlegelhető a számukra, hogy az eljárásban mi forog kockán.”⁵⁵
- f) Az anyagi jogerőhatás és annak objektív terjedelme szempontjából nem a formális megközelítést vallják (rendelkező rész – indokolás viszonya és tartalma), hanem tartalmi értelemben közelítik meg ezt a kérdést. Erre is vezethető vissza – álláspontom szerint – többek között a kereset elutasító, illetve annak helyt adó ítélet és a második perben hozandó ítélet kapcsolata az anyagi jogerőhatással.

Ez alapján annyiban (*insoweit* – vö.: ZPO 322. § (1) bekezdés) indokolt a feleket a per

⁵⁴ Bürgerliches Gesetzbuch – német polgári törvénykönyv

⁵⁵ Bruno RIMMELSPACHER: *Materiellrechtlicher Anspruch und Streitgegenstandsprobleme im Zivilprozess*, Verlag Otto Schwarz & CO – Göttingen, 1970 178–179. o.

eredményeként született döntéshez (annak alapjához, és az azokra vonatkozó releváns ténymegállapításokhoz kötni), amennyiben a döntés helyességét az eljárási szabályok biztosítani képesek, azaz ha a perjogi (eljárásjogi) szabályok képesek a pertárgyáról történő döntés helyességét garantálni.⁵⁶ Így kijelenthető az is, hogy a felperes a kereset elutasító okokhoz akkor van kötve, ha a peranyag alapján a megállapítható elutasítási okot vitatnia kellett volna a pervesztessége elkerülése érdekében. Ezen szabály összhangban áll a tisztességes eljárás elvével is.

g) Éppen ezért a német perjogban nem tölt be olyan hangsúlyos szerepet a rendelkező rész és az indoklás, mint az ítélet egyes szerkezeti egységei, hiszen az ítéletre is mint egy egységes, egész határozatra tekintenek, amely egész tartalmából kell következnie az anyagi jogerőhatás tényleges tartalmának, így tárgyi terjedelmének is;

h) Az anyagi jogerőhatás a beszámítani kért követelés vonatkozásában érvényesül, azaz akkor is ha a bíróság a beszámítási kifogást elutasítja, továbbá, ha az alperes beszámítási kifogása sikerre vezet. Mindez megfelelően érzékelteti, hogy a beszámítási kifogás kapcsán az anyagi jogerőhatás szerepe megkerülhetetlen, hiszen nélküle semmi sem korlátozná az alperest, hogy a beszámítás tárgyát képező követelést ismételten ne peresítse a felperessel szemben. Sikeres perlés esetén pedig a felperes kétszeresen lenne pervesztés, hiszen az elsőperben a beszámítási kifogás quasi kioltotta a kereseti követelést (vagy annak egy részét), míg a másik perben az alperes a beszámítás tárgyát képező követelés alapján teljesen pernyertes lenne.⁵⁷

i) Releváns továbbá, hogy a német perjog kiemelt jelentőséget tulajdonít a preklúziós hatásnak. Két markáns álláspont azonosítható: a preklúziós hatás része az anyagi jogerőhatásnak, míg a másik értelmezés szerint nem, hanem attól eltérő joghatás;

j) Jelentős eltérés a magyar és a német perjog között, hogy a német perjogi irodalom többségi álláspontja szerint nemcsak az ügy érdemében hozott ítéletek (*Sachurteil*), hanem az eljárásjogi kérdésekben hozott ítéletek (*Prozessurteil*) is anyagi jogerőre képesek;

k) A mellékbeavatkozási hatás nem egyezik meg az anyagi jogerőhatással, hanem attól minőségileg eltérő, de az ítélethez kapcsolódó joghatás, amely tárgyi terjedelmét tekintve erősebb joghatás mint az anyagi jogerő. A mellékbeavatkozási hatás kötőereje ugyanis nemcsak magát a döntést, foglalja magában (azaz az érvényesített jog feletti bírósági rendelkezést), hanem mindazon ténybeli és jogi megállapításokat, amelyeken a döntés nyugszik.⁵⁸

l) A perjogi kodifikáció során felmerült a mellékbeavatkozási hatás adaptálása a magyar perjogba, azonban – elismerve a mellékbeavatkozás hatásának pozitív vetületeit – mellőzésre került az új

⁵⁶ HENCKEL i. m.: 154–155. o.

⁵⁷ Ulrich FOERSTE: Rechtskraft in Ausgleichszusammenhängen In: ZZZ Band 108, 1995 178. o.

⁵⁸ Peter ARENS: Zivilprozessrecht – Erkenntnisverfahren, Zwangsvollstreckung, 2. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 1982 284. o. Rn. 453.

perjogi kódexbe történő beillesztése, elősegítve az egyéb koncepcionális változások joggyakorlatban történő kifejeződését.

3. Svájci polgári perjogi szabályozás

A svájci perjog alapján követően levonható az a következtetés, hogy alapvetően a német perjogi dogmatikát és mintát követi, az eltérések az alábbi pontokban összegezhetőek:

- a) Hangsúlyozandónak tartom, hogy az alperesi ország polgári eljárásjogában a kéttagú pertárgy-fogalom megközelítés dominál. Ezzel szemben a német perjogban – a jogirodalom szintjén – egyértelműen és markánsan megjelenik a háromtagú és az ún. relatív pertárgy-fogalom is;
- b) Az sZPO sem ismeri el a jogcímhez-kötöttség elvét [sZPO 57. §];
- c) A jogállítás és a kereseti kérelem nem különül el egymástól élesen, a kettőt a jogirodalom szinonimaként kezeli;
- d) A 2011-ben hatályba lépett egységes sZPO nem tartalmaz tételes rendelkezést az anyagi jogerőhatásra vonatkozóan, bár létét egyértelműen elismeri. Ennek következtében az anyagi jogerőhatás fogalma és terjedelme kapcsán kiemelt szerepet játszik a judikatúra és a jogirodalom is. Éppen ezért az anyagi jogerőhatás fogalmával, tárgyi terjedelmével összefüggésben megkerülhetetlen a korábbi, 2011-et megelőző kantonális perjogok áttekintése, valamint az ítélkezési gyakorlat által kimunkált elvek figyelembevétele;
- e) Az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelme vonatkozásában lényeges, hogy az anyagi jogerő az ítélet rendelkező részéhez (*Urteilsanspruch*) kapcsolódik, az indoklásra nem terjed ki;
- f) A preklúziós hatás a tárgyalás berekesztésének időpontjában – mint irányadó időpontban – fennálló tényekre vonatkozik, akkor is, ha azok a felek előtt ismeretlenek voltak;
- g) Ha a bíróság a beszámítási kifogást alaposnak tartja, úgy az ítélet anyagi jogerőhatása kiterjed a kifogásra. Ha a beszámítási kifogás alaptalan (azaz érdemben vizsgálta a bíróság és nem találta alaposnak), úgy arra nem vonatkozik az anyagi jogerőhatás, ekkor ugyanis a beszámítási kifogás (mint egy ellenjog – *Gegenrechte*) osztja az egyéb ellenjogok sorsát, amelyekre még alaposságuk esetén sem terjedne ki az anyagi jogerőhatás.⁵⁹
- h) A beavatkozási hatás az alpesi ország jogában sem egyezik meg az anyagi jogerőhatással, hanem attól eltérő, bizonyos megközelítésben annál erősebb joghatás, amely léte azonban alapvetően az anyagi jogban gyökeredzik [OR⁶⁰ 193. §].

⁵⁹ Max KUMMER: Das Klagerecht und die materielle Rechstkraft im schweizerischen Recht, Verlag Stämpfli, Bern, 1954. 116–118. o.

⁶⁰ Das Schweizerische Obligationsrecht – a svájci kötelmi jogra vonatkozó törvény

4. Európai polgári eljárásjogi környezet

Elemelve a vonatkozó perjogi (európai eljárásjogi) irodalmat, valamint az EUB gyakorlatát rögzíthető, hogy már Luganói Egyezmény, majd a Brüsszel I. rendelet hatálybalépésével egy folyamatosan értelmezési problémákat felvető terület lett a perfüggőség kérdése az európai polgári eljárásjogban is.

Az EUB egy 2009-es döntése⁶¹ szerint a Brüsszel I. rendelet 27. cikkében szereplő „azonos jogalap” kitéltet nem a mindenkor nemzeti perjog szerint kell értelmezni.

Ennek fogalomnak a rendelet alkalmazásában egy önálló autonóm értelmezése van,⁶² amely szerint két igény jogalapja akkor azonos, ha a „tárgya” (*Gegenstand*) és „alapja” (*Grundlage*) megegyezik egymással. Az igény azonossága tehát a tárgyának és (!) alapjának azonosságát is jelenti.

A jogirodalom megjegyzi továbbá a *Gubisch Maschinentabrik KG kontra Palumbo-eset*⁶³ és a *Tatry-eset* alapján, hogy az azonos igény követelménye „azonos ténybeli alapot (a kereset alapja), azonos jogszabályi hivatkozást, azaz azonos tárgyi jogot, s az ennek megfelelő alanyi jogot (a kereset tárgya), és a keresetek azonos célját, vagyis a keresetek által elérni kívánt eredményt, tulajdonképpen az adott fél javára való döntés iránti kérelmet (a kereset tartalma) jelenti.”⁶⁴

A német nyelvű irodalomban kialakult ún. *Kernpunkttheorie* lényege, hogy a perfüggőséggel összefüggésben a döntő a folyamatban lévő eljárások (jogviták) maga, lényege.

A felek azonosságának fogalma is autonóm uniós jelentéssel bír. Félazonosság állapítható meg az esetben is, ha mindkét eljárásban ugyanazon felek vesznek részt, a felek perbeli pocizója azonban irreleváns.⁶⁵ A törvénykezési gyakorlat szerint ugyanakkor nem állapítható meg félazonosság, ha a német bíróság előtt folyamatban lévő perben az anya a gyermeke által ellene indított perben alperesként vesz részt, míg az olasz bíróságok előtt az anya, már mint hitelező lép fel felperesként.⁶⁶ Releváns, hogy a félazonosság az esetben is fennáll, ha perekben hozott ítéletek anyagi jogerőhatása

⁶¹ GZ 6 Ob 122/09y (a bírósági határozat megtekinthető: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJT_20090805_OGH0002_0060OB00122_09Y0000_000/JJT_20090805_OGH0002_0060OB00122_09Y0000_000.pdf – oldalon – megtekintés időpontja: 2018. november 22.)

⁶² C-144/86. sz. *Gubisch Maschinenfabrik KG kontra Palumbo* ítélet 6. pont; C-406/92. sz. *Tatry-ítélet* 30. pont; C-351/96. sz. *Drouot assurances* ítélet 16. pont; C-1/13. sz. *Cartier parfums-lunettes és Axa Corporate Solutions assurances* ítélet 32. pont; C-523/14. sz. *Aannemingsbedrijf Aertssen* ítélet 38. pont

⁶³ *Palumbo-ítélet* – Ez az eset még az 1968. évi Brüsszeli Egyezmény alapján született, de az abban kimondottak most is mérvadónak tekintendők.

⁶⁴ WOPERA Zsuzsa: In: WALLACHER Lajos (szerk.): Polgári eljárásjogi szabályok az Európai Unió jogában Complex kiadó, Budapest, 2006. 141. o.

⁶⁵ Stefan LEIBLE: Brüsszel Ia-Vo. In: Thomas RAUSCHER (hrsg.): Europäisches Zivilprozess-und Kollisionsrecht-EuZPR/EuIPR neu, bearbeitete Auflage, Verlag Otto Schmidt, 2015. 870. o. 10. bek.

⁶⁶ BGH IPRax 1987, 314.

mindegyik érintett félre kiterjed, azaz egy érdekazonosság (*Interessenübereinstimmung*) keletkezik a felek között, így például biztosítót és a biztosítottat érintő eljárások kapcsán.⁶⁷

A félazonosság fennálláshoz a másik fél szemszögéből a felperesi látszat is elegendő, azaz, ha az egyik fél felperesnek véli az érintett személyt, de valójában nem járt el felperesként;⁶⁸ ha a fél az egyik eljárásban mind engedményező, míg a másik eljárásban mint engedményes szerepel.⁶⁹

A fentebb említett *Tatry*-eset azért is releváns, mert lehetővé tette az ún. olasz torpedó kialakulását (l.: torpedókeresetek), azaz az eljárás blokkolását (innen ered a blokkolóhatás [*Blockadewirkung*] elnevezés is) egy olyan ügyekben, ahol a perfüggőség már bekövetkezett, és az eljárás várhatóan nem fejeződik be ésszerű időn belül.⁷⁰ Mindennek az oka az, hogy a bírósági eljárások átlagos hossza egyes tagállamokban jelentősen eltér egymástól.⁷¹ A torpedókeresetek lényege, hogy „a joghatóságnak kizárólag az időbeliség feltételén alapuló elsőbbsége annak a félnek kedvez, aki a leggyorsabban indít eljárást egy tagállam bírósága előtt. Márpedig köztudott, hogy fennáll a „torpedó” keresetek kockázata, amellyel a rosszhiszemű felek kizárólag a rendes joghatóságra vonatkozó szabályok, különösen az alperes lakóhelyén alapuló joghatóság megkerülése érdekében, vagy kizárólag a késleltetés céljából élnek a lehető leggyorsabban a perindítás jogával.”⁷²

Kiemelendő továbbá, hogy a perfüggőség jogintézménye nemcsak a Brüsszel I. és a Brüsszel Ia rendelet kapcsán, hanem egyéb uniós aktusok alkalmazása és értelmezése során is relevanciával bír, e körben hangsúlyozottan említendő az Öröklési Rendelet, amely már a tényalap azonosságát is egyértelműen megkívánja a perfüggőség megállapításához.

V. De lege ferenda javaslatok

1. Az összehasonlító jogi elemzést követően, figyelemmel a német, a svájci és az európai unió pertárgy-fogalmára – álláspontom szerint – levonható az a következtetés, hogy kifejezetten a joghoz jutás elősegítése, a bírósághoz fordulás jogának a lehető legteljesebb érvényesülése érdekében átgondolandó a magyar perjogban bevezetett háromtagú pertárgy-fogalom, és az annak részeként megjelenő jogi érvelés szerepe.

⁶⁷ C-351/16. sz. *Drouot*-ítélet

⁶⁸ C-159/02. sz. *Turner*-ítélet

⁶⁹ OLG Köln IPRax 2004, 521.

⁷⁰ Jens ADOLPHSEN: *Europäisches Zivilverfahrensrecht*, Springer Verlag, Berlin-Heidelberg, 2011. 153. o.

⁷¹ Matthias ABENDROTH: *Die Verfahrensgrundrechte und das Phänomen der „Torpedoklage” im Europäischen Zivilverfahren* In: Martin AHRENS – Volker LIPP – István VARGA (hrsg.): *Grundrechte im Zivilprozess* Eötvös Universitätsverlag, Budapest, 2015. 67. o.

⁷² Nilo JÄÄskinen Főtanácsnok indítványa a C-438/12. sz. *Irmengerd Weber* ügyben

Nem véletlen, hogy a német perjog – bár a jogirodalom szintjén foglalkozik a háromtagú pertárgy-fogalommal – normatív szinten a kéttagú pertárgy-fogalmat követi, hiszen abban a konszenzus mutatkozik a német perjogászok között, hogy a pertárgy-fogalom alapvetően determinálja a halmazat, a perfüggőség és az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmének értelmezését is. Hasonló megközelítést követ a svájci polgári perjog is.

Mindezek még hatványozottabban jelentkeznek, ha az EUB által kialakított pertárgy-fogalmat vizsgáljuk, amely egy – a német és a svájci perjoghoz képest is – egyszerűbb pertárgy-fogalmat alkotott, ezzel is elősegítve, hogy az uniós polgárok hatékony bírói jogvédelemhez való joga érvényesülhessen.

2. Háromtagú pertárgyi-fogalom bevezetése mellett és azzal párhuzamosan jelentősen átalakult a keresetváltoztatás fogalma. Az értekezésben – tartalmi okok miatt – részletesen ugyan nem foglalkoztam a keresetváltoztatás fogalmával, de a magyar és a német perjogi irodalom elemzése alapján a következő következtetések vonhatóak le:

Indokolatlanul korlátozza a felek jogérvényesítési lehetőségét az, hogy a Pp. 7. § (1) bekezdés 12. pontjának *a)* alpontja alapján a további vagy eltérő tényre történő hivatkozás keresetváltoztatást jelent. (A keresetváltoztatás a perjog korábbi fogalma szerint az, ha a felperes az eredetileg érvényesített jog helyett más jogot kíván érvényesíteni, míg a kereset alátámasztására felhozott további tények nem eredményeznek keresetváltoztatást, kivéve, ha a megváltoztatott tényállítások már más alanyi jogra mutatnak.)⁷³

Ez a probléma hatványozottan jelentkezik, ha a keresetváltoztatás alapjául szolgáló tény az érdemi tárgyalási szakban kívánnák előadni a felek, ez ugyanis csak rendkívül szűk körben, alaki és tartalmi kötöttségek mellett megengedett [vö.: Pp. 215-219. §§-ok].

A keresetváltoztatás fogalmának indokolatlan kiterjesztése [v.ö.: Pp. 7. § (1) bekezdés 12 pont *a)* alpont] és rendkívül szigorú formához kötöttsége a perek szükségtelen többszörözéséhez vezethet, illetve a jogbéke kialakulása ellen hat, hiszen az eljárásjogi szabályozó nem képes biztosítani a valós tényállás megállapításának lehetőségét. Azaz, bár az anyagi jogerőhatás révén a jogviták véglegesen lezáródnak, ez nem jelenti annak rendezését.

A tisztességes eljárás fogalma pedig szükségszerűen azt kell, hogy jelentse, miszerint a perrendtartás normái – összhangban az észszerű időn belül történő elbíráláshoz való joggal [Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés] – biztosítják annak lehetőségét, hogy az ítéleti tényállás

⁷³ Részletesen l. KOVÁCS Marcell: A polgári perrendtartás magyarázata, Benkő Gyula Cs. és Kir. Könyvkereskedés, Budapest, 1911. 289–294. o.

megegyezzen a valós történeti tényállással.

A fentiek alapján leszögezhető, hogy mind a pertárgy-fogalom egyszerűsítése, mind a keresetváltoztatás fogalmának a korábbi perjogi berendezkedéshez illeszkedő fogalma hatékonyabban segíthetné a jogérvényesítést.

3. A magyar pertárgy-fogalom egyszerűsítésére irányuló javaslatom azt is jelenti, hogy átgondolandó a jogi érvelés szerepe és jelentősége. (Mint arra a 4.2.7. pontban utaltam a jogi érvelés egészen unikális jogintézmény az EU-ban, más ország polgári eljárásjoga nem tartalmazza ezt a fogalmat.)

A jogi érvelés kapcsán mindenképpen megfontolandó – összhangban a keresetváltoztatás fogalmával összefüggésben írtakkal – hogy helyes-e az a megoldás, hogy a további vagy eltérő jogi érvelés keresetváltoztatást jelent. Ez ugyanis a felek és képviselőik pervitelét is nagymértékben megnehezíti, a bíróságok munkáját is megterheli. Éppen ezért a Pp. 7. § (1) bekezdés 4. pontja *b)* alpontjának, illetve a 12. pontja *b)* alpontjának akkénti módosítását tartom célszerűnek, amely értelmében a további vagy eltérő jogi érvelés nem minősül ellenkérelem-változtatásnak, illetve keresetváltoztatásnak.

4. A keresetjog elméletek bemutatását követően – véleményem szerint – az a következtetés vonható le, hogy a Pp. 7. § (1) bekezdés 11. pontjában írt meghatározás a „keresettel érvényesített jog” fordulat kapcsán nem pontos. A perjogi kódex értelmezése szerint a keresettel érvényesített jog az az alanyi jog, amelynek érvényesítését a jogszabály biztosítja. A megfogalmazás nyelvtani jelentése pozitív tartalmú, (érvényesítését biztosítja), azaz azt feltételezi, hogy a felperes (viszontkereset esetén az alperes) sikerrel jár, a bíróság a keresetének megfelelően dönt, hiszen az érvényesítés biztosítása csak így valósulhat meg. Ezzel szemben lehetséges, hogy a felperes számára a tárgyi jog valamely alanyi jogot biztosít (például kártérítés), de annak érvényesítése nem lesz eredményes, a bíróság a keresetet elutasítja.

Mindezek alapján – dogmatikai szempontból is – szerencsésebb lett volna, ha a perjogi kódex nem tartalmaz külön értelmező rendelkezést, definíciót a „keresettel érvényesített jog” fogalma kapcsán.

Ha azonban a jogalkotó akként dönt, hogy indokolt ezen fogalom normatív meghatározása, úgy – véleményem szerint, a korábban írtakra tekintettel – a Pp. 7. § (1) bekezdés 11. pontját akként lenne célszerű megfogalmazni, hogy keresettel érvényesített jog az az alanyi jog, amely érvényesítésének

lehetőségét anyagi jogi jogszabály biztosítja. A „lehetőség” szó beiktatásával ugyanis nem mondana többet a törvény annál, mint ami számtalan esetben előfordul, azaz: a felperesnek valamely jogot (például kártérítés) biztosít az anyagi jog, így az érvényesítésének lehetősége adott, de ebből nem következik szükségszerűen, hogy az sikerrel is jár, hiszen lehetséges, hogy – például elévülési kifogás miatt – a keresetet elutasítja a bíróság.

Mindezek alapján a Pp. 7. § (1) bekezdés 11. pontjának az alábbi megfogalmazását tartanám célszerűnek:

„*keresettel érvényesített jog*: az az alanyi jog, amelynek érvényesítésének lehetőségét anyagi jogi jogszabály biztosítja.”

5. Az érvényesíteni kívánt jog fogalmához kapcsolódóan a kísérletet tettem egy saját jogcím-fogalom megalkotására, amely azon alapszik, hogy a jogcím egy anyagi jogi fogalom, az anyagi jog rendszerében értelmezhető (vö.: jogcímes-tradíciós rendszer).

Eljárásjogilag mindez akként értelmezhető, hogy a jogcím perjogilag állítások, jogállítások révén jelenik meg. A jogállítások tétele útján történhet meg az érvényesíteni kívánt jog azonosítása, meghatározása, figyelemmel a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjára is. Mindebből következik, hogy a jogcím, mint anyagi jogi fogalom eljárásjogi megfelelője az érvényesíteni kívánt jog.

6. A magyar jogi elemzés keretei között részletesen vizsgáltam a beszámítás megváltozott perjogi szabályozását.

A beszámítással összefüggésben átgondolandónak tartom azon szabályozási modellt, amely a beszámításra – önálló eljárásjogi jogintézményként értelmezve – a keresetre irányadó szabályokat rendeli alkalmazni. A jogértelmezési kérdések jelentős hányada kifejezetten ezen koncepcionális újításra vezethető vissza.

Az esetben, ha a jogalkotó úgy dönt, hogy a beszámítást önálló eljárásjogi jogintézményként kívánja fenntartani, úgy *de lege ferenda* javaslatként a beszámítást tartalmazó irat előterjesztésének esetleges illetékkötelezettségét emelném ki. Bár álláspontom szerint dogmatikailag az a helyes következtetés, hogy a beszámítást tartalmazó irat előterjesztésével egyidejűleg nem kell illetéket leróni, normatív szinten ezzel ellentétes megközelítés is elfogadható – tekintettel a Pp. 248. § (3) bekezdésére.

Éppen ezért a kérdés egyértelműen rendezése érdekében a Pp. 248. § (3) bekezdésének a következő tartalommal történő módosítását tartom megfontolandónak:

„A bíróság – a mulasztás következményére történő figyelmeztetés mellett – hiánypótlásra hívja fel a

felet, ha

a) viszontkereset-levél esetén a 176. § (1) bekezdés j) vagy k) pontjában foglalt valamely ok fennállása miatt,

b) beszámítást tartalmazó irat esetén a 176. § (1) bekezdés j) pontjában foglalt valamely ok fennállása miatt,

– kivéve a 247. § (1) bekezdésében meghatározott tartalmi elemek hiányát – visszautasításnak lenne helye.

Ha a fél a hiányokat nem pótolja, a bíróság a viszontkereset-levelet, illetve beszámítást tartalmazó iratot visszautasítja; e végzés ellen külön fellebbezésnek van helye.”

Ezen szabályozással világosság válik, hogy az alperesi perfelvételi iratok közül kizárólag a viszontkereset-levél előterjesztése illetékköteles, a beszámítást tartalmazó irat nem.

IV. Az értekezés témakörében megjelent publikációk jegyzéke

VÖLCSEY Balázs: A jogerőhatás megjelenési formái In: Themis – Az ELTE Állam-és Jogtudományi Doktori Iskolájának elektronikus folyóirata 2014. december

VÖLCSEY Balázs: A jogerős ítéletek jellemzői In: Themis – Az ELTE Állam-és Jogtudományi Doktori Iskolájának elektronikus folyóirata 2015. június

VÖLCSEY Balázs: Jogerő a svájci polgári perjogban In: Themis – Az ELTE Állam-és Jogtudományi Doktori Iskolájának elektronikus folyóirata 2015. december

VÖLCSEY Balázs: A jogerő és a jogbiztonság kapcsolata In: Jogi tanulmányok (szerk.): Fazekas Marianna, Budapest, 2016.

VÖLCSEY Balázs: A beszámítás új perjogi fogalma In: Eljárásjogi Szemle 2018. évi 2. szám

BALOGH Zoltán – CSEH Attila – CSÜRI Éva – HEVESI Rebeka – KIRÁLY Lilla – OROSZ Árpád – ÖRKÉNYI László – SZÓKE Irén – VARGA István – VILLÁM Krisztián – VÖLCSEY Balázs – ZAICSEK Károly: Határozatok In: VARGA István – ÉLESS Tamás (szerk.): Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára, HVG-ORAC, Budapest, 2016.

OSZTOVITS András – VIRÁG Csaba – VÖLCSEY Balázs: A bírói meggyőződés vizsgálata: a felek aktivitásának és peranyag-szolgáltatási kötelezettségének összefüggése alapján In: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései – joggyakorlat elemző csoport 59-75. o.